

บทที่ 2

โครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตนเอง

1. ข้อมูลหมู่บ้านที่สำคัญของโครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตนเอง

โครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตนเองเป็นโครงการพัฒนาชนบท 4 ปีที่ได้รับการสนับสนุนจาก Baptist Union of Sweden โดยมุ่งเน้นการให้ความช่วยเหลือแก่หมู่บ้านชาวเขา ในด้านการตลาดการเกษตร ธนาคารข้าว ธนาคารปศุสัตว์และวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตร การพัฒนาความร่วมมือของชุมชน และการอบรมด้านฉันทะการะแก่คริสต์จักร ดังนั้นเพื่อให้เห็นภาพรวมของกิจกรรมธนาคารข้าว และธนาคารปศุสัตว์ ที่ได้รับการประเมินในครั้งนี้จะเสนอข้อมูลที่สำคัญของหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ได้รับการคัดเลือกเป็นหมู่บ้านตัวอย่างของการศึกษา ซึ่งข้อมูลที่ได้รับส่วนใหญ่จะมาจากแบบฟอร์มสำรวจหมู่บ้านของโครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตนเอง ประกอบกับการเข้าไปศึกษาภาคสนาม

การประเมินกิจกรรมของโครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตนเองครั้งนี้ ได้มุ่งประเมินกิจกรรมธนาคารข้าวและธนาคารปศุสัตว์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของโครงการ จากการเข้าประเมินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นหมู่บ้านตัวอย่างรวม 8 หมู่บ้านนั้นปรากฏว่า สมาชิกในกลุ่มของธนาคารข้าว 3 หมู่บ้าน บ้านนาเกล็ดหอยเป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุดถึง ร้อยละ 45.0 รองลงมา ร้อยละ 39.0 คือบ้านเจดีย์โค๊ะ และที่น้อยที่สุด ร้อยละ 16.0 คือบ้านแม่ขมน้อย สำหรับจำนวนสมาชิกในกลุ่มธนาคารปศุสัตว์นั้น พบว่าบ้านสันป่าไร่เหนือ มีจำนวนสมาชิกมากที่สุดถึงร้อยละ 30.0 รองลงมาคือ บ้านแม่ขุนล่าง มีจำนวนสมาชิกร้อยละ 23.6 ส่วนบ้านวังดิน และบ้านห้วยมะรานั้น มีจำนวนสมาชิกร้อยละ 17.4 และ 13.4 ตามลำดับ มีเพียงบ้านแม่บึงเท่านั้นที่มีจำนวนสมาชิกน้อยที่สุด คือร้อยละ 12.6

ตารางที่ 1 จำนวนสมาชิกของธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย จำแนกตามหมู่บ้านตัวอย่างในเขต
โครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตนเอง

หมู่บ้าน	ธนาคารข้าว		ธนาคารปุ๋ย		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เจดีย์โค๊ะ	20	39.0	-	-	20	11.3
สันป่าไร่เหนือ	-	-	42	30.0	42	23.7
บ้านแม่ปิง	-	-	16	12.6	16	9.1
บ้านนาเกลือตอย	23	45.0	-	-	23	13.0
แม่ขอมน้อย	8	16.0	-	-	8	4.0
ห้วยมะราง	-	-	17	13.4	17	9.6
บ้านวังดิน	-	-	22	17.4	22	12.4
แม่ขุนล่าง	-	-	30	23.6	30	16.9
รวม	51	100.0	127	100.0	178	100.0

ที่มา : ข้อมูลจากฟอร์มสำรวจหมู่บ้านของ โครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตนเอง

ตารางที่ 2 จำนวนครัวเรือนของหมู่บ้านตัวอย่าง จำแนกตามชาติพันธุ์ในเขตโครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตัวเอง

หมู่บ้าน	กะเหรี่ยง		ลาหู่		ไทย		ม้ง		รวม	
	(N)	(%)	(N)	(%)	(N)	(%)	(N)	(%)	(N)	(%)
เจดีย์โค๊ะ	28	11.2	-	-	58	95.0	414	100.0	500	59.4
สันป่าไร่เหนือ	69	27.9	-	-	3	5.0	-	-	72	8.6
บ้านแม่ปิง	120	48.4	-	-	-	-	-	-	120	14.3
บ้านนาเกลือทอย	23	9.3	-	-	-	-	-	-	23	2.7
แม่ยวมน้อย	8	3.2	-	-	-	-	-	-	8	1.0
ห้วยมะม่วง	-	-	30	25.4	-	-	-	-	30	3.5
บ้านวังดิน	-	-	64	54.2	-	-	-	-	64	7.6
แม่ปูล่าง	-	-	24	20.3	-	-	-	-	24	2.9
รวม	248	100.00	118	100.00	61	100.00	414	100.00	841	100.00

ที่มา : ข้อมูลจากแบบฟอร์มสำรวจหมู่บ้านของ โครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตัวเอง
 N หมายถึง จำนวนครัวเรือน ในแต่ละหมู่บ้าน

(ดูรายละเอียดจากตารางที่ 1) เมื่อพิจารณาต่อไปถึงจำนวนครัวเรือนของหมู่บ้านตัวอย่างจำแนกตามชาติพันธุ์ในตารางที่ 2 แล้ว ปรากฏว่า จำนวนครัวเรือนของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงจะพบที่บ้านแม่ปิง ในสัดส่วนที่สูงที่สุดคือร้อยละ 48.4 รองลงมาคือบ้านสันป่าไร่เหนือร้อยละ 11.2 และ 9.3 ตามลำดับ โดยที่บ้านแม่ยวมน้อยมีจำนวนครัวเรือนน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 3.2 ทางด้านชาวเขาเผ่าลาหู่ นั้นพบว่าบ้านวังดินมีจำนวนครัวเรือนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 54.2 รองลงมาคือ

บ้านห้วยมะรางและบ้านแม่บู่ล่างมีจำนวนครัวเรือนเพียงร้อยละ 25.4 และร้อยละ 20.3 ตามลำดับ สำหรับชาวไทยเหนือนั้นส่วนใหญ่จะปรากฏที่บ้านเจดีย์ไค้ะมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 95.0 และมีเพียงร้อยละ 5.0 ที่บ้านสันป่าไร่เหนือเท่านั้น ส่วนชาวเขาเผ่าม้งที่อยู่ในพื้นที่โครงการนั้นปรากฏเฉพาะบ้านเจดีย์ไค้ะเท่านั้น

➤ จากตารางที่ 1 และ 2 นั้นเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบจำนวนสมาชิกของธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยต่อจำนวนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านในเขตพื้นที่โครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตัวเองแล้วจะพบว่าสัดส่วนของสมาชิกธนาคารข้าวต่อจำนวนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนั้นปรากฏที่บ้านนาเกล็ดหอยและบ้านแม่ขมน้อยมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 100.0 กล่าวคือเกษตรกรจะเป็นสมาชิกของธนาคารข้าวครัวเรือนละ 1 คน ส่วนจำนวนสมาชิกธนาคารปุ๋ยต่อจำนวนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนั้นจะพบว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ที่บ้านแม่บู่ล่างจะมีสัดส่วนของการเป็นสมาชิกธนาคารปุ๋ยน้อยที่สุด ✕

การปลูกพืชเศรษฐกิจของสมาชิกธนาคารข้าว และธนาคารปุ๋ย ของโครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตัวเอง ได้เป็นตัวแปรหนึ่งที่มีการพิจารณากันทั้งนี้เพราะการปลูกพืชเศรษฐกิจได้มีความสัมพันธ์กับการมีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งการใช้ปุ๋ยในการผลิต ซึ่งข้อมูลจากตารางที่ 3 ได้แสดงให้เห็นถึงการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดต่างๆของสมาชิกธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย โดยที่พืชเศรษฐกิจหลักที่สมาชิกนิยมปลูกกันมากคือ กาแฟ ถั่วเหลือง ถั่วแดง และข้าวโพด ส่วนพืชเศรษฐกิจที่นิยมปลูกรองลงมาคือ ฝรั่งและถั่วลิสง สำหรับพืชเศรษฐกิจประเภทพริก ขิง และกระเทียมนั้นได้รับความนิยมในการเพาะปลูกน้อยที่สุดตามลำดับ เมื่อพิจารณาต่อไปถึงประเภทของพืชเศรษฐกิจที่นิยมปลูกนั้นพบว่า บ้านเจดีย์ไค้ะ มีประเภทของพืชเศรษฐกิจมากที่สุดถึง 6 ชนิด คือ กาแฟ ถั่วเหลือง ฝรั่ง ถั่วแดง ข้าวโพด ถั่วลิสง รองลงมาคือบ้านห้วยมะรางและบ้านวังดินที่ปลูก กาแฟ ถั่วเหลือง ถั่วแดง ข้าวโพด และถั่วลิสงตามลำดับ ส่วนบ้านสันป่าไร่เหนือปลูกเพียง 3 ชนิด คือ ถั่วเหลือง ฝรั่ง และพริก ซึ่งมีจำนวนของพืชที่ปลูก 3 ชนิดเท่ากับบ้านแม่บู่ล่าง แต่มีประเภทของพืชต่างกันคือ ถั่วเหลือง ถั่วแดงและขิง สำหรับบ้านแม่บู่ บ้านนาเกล็ดหอย และบ้านแม่ขมน้อยก็มีจำนวนของพืชที่ปลูกเท่ากันคือ 2 ชนิดแต่มีประเภทของพืชที่ต่างกัน ซึ่งก็มีตั้งแต่กาแฟ ถั่วเหลือง ถั่วแดง กระเทียมและข้าวโพด ตามลำดับ

ตารางที่ 3 การปลูกพืชเศรษฐกิจของสมาชิกธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย จำแนกตามชนิดของพืช

หมู่บ้าน	ประเภทของพืชเศรษฐกิจ				
	กาแฟ	ถั่วเหลือง	งา	ละหุ่ง	ถั่วแดง
เจดีย์โค๊ะ	+	+	-	+	+
สันป่าไร่เหนือ	-	+	-	+	-
บ้านแม่ปิง	+	+	-	-	-
บ้านนาเกลือหอย	-	-	-	-	+
แม่ยวมน้อย	+	-	-	-	-
ห้วยมะราง	+	+	-	-	+
บ้านวังดิน	+	-	-	-	+
แม่ขุนล่าง	-	+	-	-	+

หมายเหตุ : + หมายถึงปลูก , - หมายถึง ไม่ปลูก

ที่มา : ข้อมูลจากแบบฟอร์มสำรวจหมู่บ้าน ของโครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตนเอง และจากการสัมภาษณ์ในสนาม

ตารางที่ 3 (ต่อ) การปลูกพืชเศรษฐกิจของสมาชิกธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยจำแนกตามชนิดของพืช

หมู่บ้าน	ประเภทของพืชเศรษฐกิจ					รวมชนิดของพืชที่ปลูก
	กระเทียม	ข้าวโพด	ถั่วลิสง	พริก	ซิง	
เจดีย์ไค้ะ	-	+	+	-	-	6
สันป่าไร่เหนือ	-	-	-	+	-	3
บ้านแม่ปิง	-	-	-	-	-	2
บ้านนาเกล็ดหอย	+	-	-	-	-	2
แม่ยวมน้อย	-	+	-	-	-	2
ห้วยมะราง	-	+	+	-	-	4
บ้านวังดิน	-	+	+	-	-	4
แม่ปูล่าง	-	-	-	-	+	3

หมายเหตุ : + หมายถึงปลูก , - หมายถึงไม่ปลูก

ที่มา : ข้อมูลจากแบบฟอร์มสำรวจหมู่บ้านของ โครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตัวเอง และจากการสัมภาษณ์ในสนาม

สำหรับการใช้ปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชตามหมู่บ้านตัวอย่างของการประเมินผลในครั้งนี้ได้จำแนกประเภทของปุ๋ยและประเภทของยาปราบศัตรูพืชไว้ตามตารางที่ 4 ทั้งนี้เพื่อผลในการวิเคราะห์ปริมาณการใช้ปุ๋ย และยา ซึ่งจากข้อมูลที่ได้พบว่า หมู่บ้านที่มีการใช้ปุ๋ยเคมีมากที่สุดคือบ้านสันป่าไร่เหนือ และบ้านแม่ปูล่าง โดยที่บ้านเจดีย์ไค้ะ บ้านแม่ปิง บ้านห้วยมะรางและบ้านวังดินมีปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีในอัตราส่วนที่น้อย และหมู่บ้านที่ไม่ใช้ปุ๋ยเคมีเลย และหันไปใช้ปุ๋ยหมักแทนคือ บ้านนาเกล็ดหอยและบ้านแม่ยวมน้อย

เมื่อพิจารณาต่อไปถึงการใช้อยาปราบศัตรูพืชตามหมู่บ้านต่างๆแล้วพบว่า บ้านเจดีย์
โตะ บ้านสันป่าไร่เหนือ บ้านห้วยมะรางและบ้านวังดิน มีการใช้ยาฆ่าแมลงและยากำจัดโรคพืชใน
ปริมาณที่มาก โดยมีบ้านแม่ปิงและบ้านแม่ปูล่าง ใช้ยาฆ่าแมลงและยากำจัดโรคในการเพาะปลูก
ในปริมาณที่น้อย ในทางตรงกันข้ามปรากฏว่าบ้านนาเกลือตอทยเป็นหมู่บ้านเพียงหมู่บ้านเดียวที่ไม่ใช้
ยาฆ่าแมลงและยากำจัดโรคพืช ตลอดจนปุ๋ยเคมีในการเพาะปลูกพืช แต่กลับไปใช้ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ย
ธรรมชาติในการเพาะปลูก ซึ่งมีลักษณะดังกล่าวเป็นประเด็นที่น่าจะศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

ตารางที่ 4 การใช้ปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชของหมู่บ้านต่างๆในเขตพื้นที่โครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยง
ตัวเอง จำแนกตามประเภทของปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืช

หมู่บ้าน	การใช้ปุ๋ย		การใช้ยาปราบศัตรูพืช	
	ปุ๋ยหมัก	ปุ๋ยเคมี	ยาฆ่าแมลง	ยากำจัดโรคพืช
เจดีย์โตะ	+	-	+	+
สันป่าไร่เหนือ	0	+	+	+
บ้านแม่ปิง	-	-	-	-
บ้านนาเกลือตอทย	-	0	0	0
แม่ยวมน้อย	-	0	*	*
ห้วยมะราง	-	-	+	+
บ้านวังดิน	-	-	+	+
แม่ปูล่าง	0	+	-	-

หมายเหตุ : + หมายถึง ใช้มาก , - หมายถึง ใช้เล็กน้อย , 0 หมายถึง ไม่ใช้เลย

* หมายถึง ไม่มีข้อมูล

ที่มา: ข้อมูลจากแบบฟอร์มสำรวจหมู่บ้านของ โครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตัวเอง และจากการสัมภาษณ์ภาคสนาม

2. การดำเนินงานของธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย

2.1 กระบวนการจัดตั้งธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย

จากการประเมินกิจกรรมของธนาคารข้าว และธนาคารปุ๋ยในโครงการพัฒนาชุมชน เลียงตนเองภาคสนามพบว่า การเลือกพื้นที่ดำเนินการตั้งธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยขึ้นอยู่กับ ความพร้อมของชุมชนเป็นหลัก โดยเฉพาะตัวของชาวบ้านเอง โดยขั้นตอนเริ่มแรกชาวบ้านจะ มีการประชุมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประชุมหลังจากที่มีการนมัสการพระเจ้าเสร็จแล้วในช่วง วันอาทิตย์ หลังจากนั้นก็จะดำเนินการตามขั้นตอนโดยเสนอ เรื่องและความต้องการ ผ่านมายัง เจ้าหน้าที่สนามของ โครงการ และผ่านมายังที่ปรึกษาของ โครงการ ที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อสำนักงาน โครงการที่จังหวัดเชียงใหม่ได้รับเรื่องแล้ว จะเข้าไปศึกษาและดูความเป็นไปได้ในการจัดตั้ง ธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย อย่างไรก็ตามที่น่าสังเกตว่า การจัดตั้งธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย นั้นเป็นความต้องการของชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าบางหมู่บ้าน เช่น บ้านแม่ยมน้อย จะไม่ เข้าหลักเกณฑ์ของการจัดตั้งธนาคารข้าว ซึ่งมีเงื่อนไขว่าจะต้องสมาชิกอย่างน้อย 15 ครอบครัว ขึ้นไปก็ตาม แต่ทางโครงการพัฒนาชุมชนเลียงตนเอง ก็ได้มองเห็นความสำคัญและความต้องการ ของชาวบ้านเป็นหลัก

2.2 ลักษณะทั่วไปของสมาชิกธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย

ลักษณะทั่วไปของประชากรตัวอย่าง ที่เป็นสมาชิกธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยนั้นจาก การศึกษาภาคสนามพบว่า ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 30 - 37 ปีและมีอาชีพหลักในการ เพาะปลูกข้าวเพื่อยังชีพ นอกจากนี้ยังมีการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อจำหน่าย และยังพบว่า ประชากรตัวอย่างมีขนาดครอบครัวที่ไม่ใหญ่มากนัก สำหรับระยะเวลาในการเป็นสมาชิกโดย มากจะเป็นสมาชิกของธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยไม่ถึง 1 ปี เนื่องจากโครงการพัฒนาชุมชน เลียงตนเองเพิ่งเข้าไปตั้งกลุ่มธนาคารดังกล่าว จากข้อมูลในหลายหมู่บ้านพบว่าสมาชิกของธนา หารข้าวและธนาคารปุ๋ย จะมีผลผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภคเป็นจำนวนมาก บางหมู่บ้าน เช่น บ้านแม่ยมน้อย ขาดแคลนข้าวบริโภคประมาณ 4 เดือน ก่อนที่จะเก็บเกี่ยวข้าวในฤดูใหม่

2.3 วัตถุประสงค์ของธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย

จากการศึกษาภาคสนามพบว่า เหตุผลหลักที่ชาวบ้านต้องการให้โครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตนเอง จัดตั้งธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยในหมู่บ้านของตน คือ

1. เพื่อเป็นหลักประกันไว้ เมื่อยามขาดแคลนข้าวในการบริโภคของครัวเรือนก่อนถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวครั้งใหม่ และในฤดูกาลที่มีความผันแปรทางสภาพทางธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง
2. เพื่อเป็นหลักประกันของชาวบ้านที่จะได้รับปุ๋ย เพื่อใช้ในการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจต่างๆ
3. เพื่อความสะดวกรวดเร็ว ในการตอบสนองความต้องการของชาวบ้านในเวลาเร่งด่วนที่ต้องการได้ข้าวมาบริโภค และต้องการใช้ปุ๋ย เมื่อถึงฤดูกาลเพาะปลูก
4. ชาวบ้านได้กู้ยืมข้าวและปุ๋ยในอัตราดอกเบี้ยที่ถูก และได้ทั้งข้าวและปุ๋ยในปริมาณและคุณภาพที่สอดคล้องกับความต้องการของตนเอง
5. เป็นการออมเงิน ในอีกรูปแบบหนึ่งของหมู่บ้าน และผลที่ตามมา คือชาวบ้านได้รับประโยชน์จากอัตราดอกเบี้ยในการพัฒนาหมู่บ้านของตน อย่างไรก็ตามจากการเข้าประเมินกิจกรรมธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยของโครงการยังพบว่า มีชาวบ้านอีกหลายหมู่บ้าน โดยเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านของโครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตนเอง ต้องการที่จัดตั้งธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว

2.4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย

สมาชิกของธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย ได้แสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมของโครงการซึ่งอาจสรุปออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านความพึงพอใจต่อธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย

จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกของธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยมีความพึงพอใจต่อธนาคารและกลุ่มที่ตั้งขึ้นเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะความคิดเห็นพื้นฐานชาวบ้านมีต่อการตั้งกลุ่มธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยนั้นเมื่ออยู่แล้วในหมู่บ้าน . แต่ขาดตัวกลางเชื่อมโยงความคิดเห็นเหล่านั้นกับการปฏิบัติ ดังนั้นเมื่อชาวบ้านที่เป็นสมาชิกได้ทราบถึงความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ของโครงการจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้าน ได้ลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง

2. ด้านปริมาณและคุณภาพของข้าวและปุ๋ย

การศึกษาภาคสนามพบต่อไปอีกว่า ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกของธนาคารข้าวนั้น มีความเห็นว่า หลังจากที่มีการจัดตั้งธนาคารข้าวขึ้นในหมู่บ้านแล้วสามารถกู้ยืมได้ในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคของครัวเรือน แม้ว่าคุณภาพข้าวนั้น จะไม่สามารถเปรียบเทียบกันกับข้าวจากที่นาลุ่มของคนพื้นเมืองก็ตาม แต่ข้าวที่ปลูกบนที่สูงก็มีคุณภาพที่เหมาะสมต่อการบริโภค ส่วนปริมาณและคุณภาพของปุ๋ยนั้นพบว่าบางหมู่บ้าน เช่น บ้านสันป่าไร่เหนือ บ้านห้วยมะราง และบ้านแม่ปิงสมาชิกมีความต้องการปุ๋ยมากกว่าปริมาณที่ได้รับ ทั้งนี้เนื่องจากหมู่บ้านดังกล่าว มีผลผลิตข้าวในอัตราส่วนที่ต่ำ ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกจึงมุ่งไปทำการปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้น เพื่อมาชดเชยกับการขาดแคลนข้าวในการบริโภค สำหรับคุณภาพทางปุ๋ยนั้น ก่อนที่จะมีธนาคารปุ๋ยชาวบ้านได้ประสบกับปุ๋ยที่ปลอมปนของพ่อค้า ภายหลังจากการจัดตั้งธนาคารปุ๋ยแล้ว สมาชิกได้รับแต่ปุ๋ยที่มีคุณภาพดีที่ได้รับการจัดซื้อและส่งมอบจากโครงการ

3. ด้านการบริหารงานของธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย

สมาชิกของกลุ่มธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย ได้มอบความไว้วางใจให้กับคณะกรรมการของธนาคาร โดยการเลือกตั้งสมาชิกของกลุ่มเข้ามาจัดตั้งและดำเนินงาน ในรูปของคณะกรรมการ ซึ่งจากการประเมินภาคสนามพบว่า ส่วนใหญ่มีความเข้าใจในการบริหารงานของธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยเป็นอย่างดี โดยจะสังเกตจากการที่สมาชิกให้ความร่วมมือในการประชุม การตกลงพิจารณาปริมาณปุ๋ยการกู้ยืมข้าว การส่งคืน และการชำระในรูปแบบของข้าวและตัวเงิน

2.5 กฎระเบียบของการดำเนินงาน และการบริหารธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย

การดำเนินงานประเมินกิจกรรมธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยของ โครงการพัฒนาชุมชน เลี้ยงตนเอง ได้พิจารณาถึงกฎระเบียบของการดำเนินงาน และการบริหารด้วยซึ่งกฎระเบียบดังกล่าวนอกจากจะมีความสำคัญต่อการดำเนินงานและการบริหาร แล้วยังเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการและสมาชิกธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยด้วย

จากการประเมินกิจกรรมในภาคสนามได้พบว่า มีความแตกต่างกันในกฎระเบียบของการดำเนินงานและการบริหารงานของธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยในแต่ละหมู่บ้าน ในขณะที่เดียวกันกฎระเบียบดังกล่าวก็มีความคล้ายคลึงกันอยู่บ้างในบางประเด็น เช่น การกำหนดอัตราดอกเบี้ยของข้าวและปุ๋ยที่กู้ยืมไป การจ่ายเงินเป็นค่าสมาชิกของกลุ่มตลอดจนการมีสิทธิ์ที่จะกู้ยืม ดังนั้น เพื่อให้เห็นภาพรวมของกฎระเบียบในการดำเนินงานและการบริหารของธนาคารข้าวและธนาคาร

ป่วยของแต่ละหมู่บ้าน จึงควรพิจารณาเปรียบเทียบกฎระเบียบในการดำเนินงาน ดังนี้

กฎระเบียบของการทำงานและการบริหารธนาคารข้าว

1. บ้านเจดีย์ไค้ะ

- 1) สมาชิกทุกคนที่ยืมข้าวสาร ไปจะต้องส่งคืนเป็นรูปของเงิน
- 2) สมาชิกทุกคนที่ยืมข้าวสาร ไปจะต้องชำระภายในระยะเวลา อย่างช้าที่สุด วันที่ 31 ของเดือนธันวาคม
- 3) ผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกจะต้องซื้อเป็นเงินสด
- 4) ผู้ที่ไม่จ่ายคืนหนี้สินจะ ไม่มีสิทธิ์เบิกของอีกจนกว่าจะชำระหนี้สินหมดเรียบร้อยแล้ว
- 5) สมาชิกทุกคนเมื่อมาเบิกของต้องนำบัตรมาด้วยทุกครั้ง ถ้าหากบัตรสูญหาย หรือชำรุด ต้องเสียค่าทำบัตรใหม่ 10 บาท

2. บ้านแม่ยมน้อย

- 1) สมาชิกยืมข้าว โดยไม่มีดอกเบี้ย
- 2) สมาชิกลงข้าวจำนวน 5 ถัง ทุก ๆ ปี (ข้อนี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ถ้าจำนวนข้าวเพิ่มขึ้น)
- 3) สมาชิกมาลงข้าวทุกเดือนมกราคมของปี
- 4) ผู้ที่ไม่เป็นสมาชิก มาขอยืมข้าว ต้องผ่านคณะกรรมการเป็นสำคัญ
- 5) สมาชิกที่ยืมข้าว ไม่สามารถใช้คืนได้ อาจโดยเหตุสุดวิสัย หรือประการใด ทางกลุ่มและคณะกรรมการจะเป็นผู้ตัดสินเอง

3. บ้านนาเกล็ดทราย

- 1) สมาชิกต้องอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน
- 2) เป็นบุคคลที่บรรลุนิติภาวะแล้ว
- 3) เป็นบุคคลที่สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มได้
- 4) สมาชิกต้องจ่ายค่าหุ้นอย่างน้อยคนละ 1 หุ้น
- 5) สมาชิกกู้ข้าวได้ไม่เกินคนละ 5 หุ้นต่อปี

- 6) ภายใน 1 ปี ถ้าไม่มาคืนข้าวที่กู้ไปทั้งหมดและดอกเบี้ย จะมีคณะกรรมการและสมาชิกพิจารณาว่าหากชัดเจนกฎระเบียบจริงจะให้พ้นจากการเป็นสมาชิก โดยไม่ได้คืนแม้แต่พื้นที่ลงไว้
- 7) ถ้ากู้ข้าว 5 ถัง ต้องคืน 6 ถัง/ปี
- 8) ถ้าสมาชิกขาดการประชุม 3 ครั้ง โดยไม่มีเหตุผลต้องปรับคนละ 5 บาท (ล้มมนา, อบรมด้วย)
- 9) ผู้ที่จะมากู้ข้าวหรือคืนข้าวต้องนำบัตรสมาชิกมาด้วยทุกครั้ง

กฎระเบียบของการดำเนินงานและการบริหารธนาคารบัย

1. บ้านสันป่าไร่เหนือ

- 1) เป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือบริเวณใกล้เคียง
- 2) เป็นบุคคลที่บรรลุนิติภาวะแล้ว
- 3) เป็นบุคคลที่สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มได้
- 4) ของที่โครงการ พ.ช.ล. ส่งให้ ถ้าเกิดการสูญหายหรือสมาชิกไม่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ สมาชิกทุกคนยอมตกลงที่จะรับผิดชอบสิ่งของเหล่านั้น
- 5) สมาชิกทุกคนยอมตกลงราคาบัย - ยาที่โครงการส่งให้ตามราคาพ่อค้าทุกอย่าง
- 6) ถ้าสมาชิกคนใด กู้ยืม บัย - ยา ของโครงการแล้วแต่ไม่คืนเงินแก่โครงการสมาชิกผู้นั้นจะไม่มีสิทธิยืมของจากโครงการอีกต่อไปจนกว่าจะคืนเงินหรือสิ่งของให้แก่โครงการแล้วจะยืมของจากโครงการได้
- 7) ถ้าหากโครงการมีการประชุมหรือมีกิจกรรมของกลุ่มสมาชิกทุกคนจะต้องเข้าร่วมประชุมหรือกิจกรรมทุกครั้ง ถ้าสมาชิกใดไม่มาประชุมจะต้องบอกประธานล่วงหน้าก่อน หากไม่มีเหตุผลจะต้องปรับคนละ 50 บาท
- 8) ต้องจ่ายเงินกู้แก่โครงการในเดือนมกราคมของทุก ๆ ปี

2. บ้านห้วยมะม่วง

- 1) สมาชิกทุกคนจะต้องจ่ายค่าสมาชิกคนละ 200 บาทและคิดเป็น 1 ทุน
- 2) สมาชิกจะต้องเป็นคนที่อยู่ภายในหมู่บ้านเดียวกัน และใกล้เคียงเท่านั้น

- 3) เป็นบุคคลที่บรรลุนิติภาวะ และรับผิดชอบตนเอง และของกลุ่มได้
- 4) เป็นบุคคลที่สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มที่วางไว้ได้
- 5) ต้องเข้าร่วมกิจกรรม การประชุม ของกลุ่มทุกครั้งี่ประชุม
- 6) ต้องจ่ายการกู้ยืม ตามเวลาที่กำหนดไว้
- 7) ถ้าหากสมาชิกคนใด ไม่จ่ายคืนตามเวลาที่กำหนด ในปีต่อไปจะต้องมีผู้รับรองจึงจะให้กู้ และผู้รับรองจะต้อง เป็นสมาชิกกลุ่มเท่านั้น
- 8) ต้องเข้าร่วมการสัมมนา อบรมที่กลุ่ม ได้จัดขึ้นแต่ละครั้ง
- 9) ต้องคัดเลือกตัวแทนกลุ่ม เพื่อบริหารงานภายในกลุ่ม และเป็นตัวแทนของโครงการได้ด้วย
- 10) สมาชิกทุกคนจะต้องซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น
- 11) การลาออก การเป็นสมาชิก/สมาชิกคนใด ยังติดหนี้สินของกลุ่ม ไม่อนุญาตให้ออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มได้
- 12) สมาชิกที่ถูกคณะกรรมการ และเจ้าหน้าที่โครงการฯ ตักเตือนแล้วยังกระทำผิดอยู่ ทางกลุ่มจะให้ออกเพราะกระทำผิดกฎระเบียบกลุ่ม
- 13) สมาชิกคนใด ออกจากการเป็นสมาชิกภายในที่อายุของ โครงการ ไม่สิ้นสุดจะ ไม่ได้หุ้น ดอกเบี้ยจากการเป็นสมาชิกอย่างเด็ดขาด
- 14) สมาชิกอยู่เหนือเจ้าหน้าที่ของกลุ่ม เจ้าหน้าที่เป็นผู้รายงานกิจการของกลุ่มแก่สมาชิกในการประชุมของกลุ่ม
- 15) กฎระเบียบกลุ่มธนาคารปุ๋ย สามารถเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไข ได้ในที่ประชุมประจำปีของกลุ่ม ความคิดเห็นที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขนั้นประกาศแจ้ง ให้สมาชิกทุกคนทราบล่วงหน้า ประมาณ 2 อาทิตย์ ก่อนการประชุมของกลุ่ม ถ้าหากเปลี่ยนแปลง สมาชิกจะต้องมี 3 ใน 2 (มากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด)
- 16) ในกรณีที่ขยกเลิกหรือการสิ้นสุดการเป็นกลุ่มธนาคารปุ๋ยนั้นจะต้องเป็น 3 ใน 4 ของความต้องการของสมาชิกกลุ่ม
- 17) สมาชิกกลุ่มจะต้อง ใช้คืนตามสัญญาการกู้จาก โครงการตามสัญญาทุกปีจนกว่าจะหมดหนี้การกู้

3. บ้านวังดิน

- 1) สมาชิกทุกคนจะต้องจ่ายค่าสมาชิกคนละ 200 บาท และคิดเป็นหนึ่งหุ้น
- 2) สมาชิกจะต้องเป็นที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านเดียวกัน และใกล้เคียงเท่านั้น
- 3) เป็นบุคคลที่บรรลุนิติภาวะ และรับผิดชอบตนเอง และของกลุ่มได้ด้วย
- 4) เป็นบุคคลที่สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มที่วางใจได้
- 5) ต้องเข้าร่วมกิจกรรม การประชุมของกลุ่มทุกครั้งี่ประชุม
- 6) ต้องจ่ายการกู้ยืมตามเวลาที่กำหนดไว้
- 7) ถ้าหากสมาชิกคนใดไม่จ่ายคืนตามเวลาที่กำหนด ในปีต่อไปจะต้องมีผู้รับรองจึงจะให้กับ และผู้รับรองจะต้องเป็นสมาชิกกลุ่มเท่านั้น
- 8) ต้องเข้าร่วมการสัมมนาอบรมที่กลุ่ม ได้จัดขึ้นแต่ละครั้ง
- 9) ต้องคัดเลือกตัวแทนกลุ่ม เพื่อบริหารงานภายในกลุ่ม และเป็นตัวแทนของโครงการได้ด้วย
- 10) สมาชิกทุกคนจะต้องซื่อสัตย์ต่อตนเอง และผู้อื่น
- 11) การลาออก การเป็นสมาชิก สมาชิกคนใดยังติดหนี้สินของกลุ่มไม่อนุญาตให้ออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มได้
- 12) สมาชิกที่ถูกคณะกรรมการ และเจ้าหน้าที่โครงการตักเตือนแล้วยังกระทำผิดทางกลุ่มจะให้ออกเพราะทำผิดกฎระเบียบกลุ่ม
- 13) สมาชิกคนใดออกจากการเป็นสมาชิกภายในที่อายุของ โครงการยังไม่สิ้นสุดจะไม่ได้หุ้น และตอกเบี้ยจากการเป็นอย่างเด็ดขาด
- 14) สมาชิกอยู่เหนือ เจ้าหน้าที่ของกลุ่ม เจ้าหน้าที่เป็นผู้รายงานกิจกรรมของกลุ่มแก่สมาชิก ในการประชุมของกลุ่ม
- 15) กฎระเบียบกลุ่มธนาคารปุ๋ย สามารถเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขได้ ในที่ประชุมประจำปีของกลุ่ม ความคิดเห็นที่จะเปลี่ยนแปลงนั้นประกาศและแจ้งให้สมาชิกทุกคนของกลุ่มทราบล่วงหน้าอย่างน้อย 2 สัปดาห์ ก่อนการประชุมของกลุ่ม การเปลี่ยนแปลงต้องเป็นความต้องการของสมาชิกส่วนมาก (มากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิก)
- 16) กลุ่มธนาคารปุ๋ยเริ่มมาได้ 1 ปี แต่อายุของ โครงการยังไม่สิ้นสุด มีปัญหาภายในกลุ่มอย่างไรก็ตามจะไม่ได้ทรัพย์สินของ โครงการเพราะกลุ่มเองทำผิดกฎระเบียบ ต้องจ่ายหนี้สินของโครงการทุกปีภายในที่สัญญาการกู้ยืมนั้นจากโครงการ

4. บ้านแม่ปิง

- 1) ต้องเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือบริเวณใกล้เคียง
- 2) เป็นบุคคลที่บรรลุนิติภาวะแล้ว
- 3) เป็นบุคคลที่สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มได้

5. บ้านแม่ปง

- 1) ผู้ที่จะเข้าเป็นสมาชิกทุกคนอายุไม่ต่ำกว่า 15 ปี ผู้ที่อายุต่ำกว่า 15 ปี ไม่สามารถที่จะรับเป็นสมาชิกได้
- 2) ผู้ที่จะเข้าเป็นสมาชิกทุกคนต้องเสียค่าสมาชิก(หุ้น) คนละ 200 บาทต่อหุ้น
- 3) ผู้ที่เข้าเป็นสมาชิกมีสิทธิ์จะเข้าที่หุ้นก็ได้
- 4) ผู้ที่เข้าเป็นสมาชิกทุกคนต้องเข้าร่วมประชุมทุกครั้งที่มีการประชุม เช่น การประชุมประจำปีอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง
- 5) สมาชิกทุกคนต้องร่วมกันสร้างธนาคารปุ๋ย
- 6) สมาชิกทุกคนมีสิทธิ์จะกู้ปุ๋ยและยาได้
- 7) ก่อนที่สมาชิกจะกู้ปุ๋ยและยา คณะกรรมการต้องพิจารณาก่อนว่าควรจะให้แค่ไหน
- 8) ผู้ที่ไม่เป็นสมาชิกต้องซื้อด้วยเงินสด
- 9) สมาชิกที่กู้ปุ๋ยและยาไปแล้วจะเอาไปให้ใครก็ตามแต่ว่าสมาชิกผู้นั้นต้องรับผิดชอบในการชำระเงิน เมื่อถึงเวลายกกำหนด
- 10) สมาชิกที่กู้ปุ๋ยและยาไปแล้วต้องคืนหลังเก็บเกี่ยวแล้วเดือนตุลาคมเป็นเดือนสุดท้ายที่จะคืน (ชำระเงิน)
- 11) หลังจากเดือนตุลาคมไปแล้วสมาชิกคนไหน ไม่คืนจะต้องคิดดอกเบี้ยร้อยละ 3 บาทต่อเดือน
- 12) ผู้ที่เข้าเป็นสมาชิกแล้ว ถ้าจะออกก่อนถึง 5 ปีจะไม่คืนค่าหุ้นให้ต้องรอให้ถึง 5 ปีจะคืนให้
- 13) กรรมการจะต้องมาจากการคัดเลือกมาจากสมาชิก
- 14) กรรมการที่เลือกออกมาแล้ววางตัว อุบถนิสัยไม่ดีไม่สามารถที่จะดำเนินงานได้จะถูกไล่และเลือกคนใหม่มาแทนที่
- 15) กรรมการจะประชุมตามที่ต้องการแต่อย่างน้อยเดือนละครั้ง

- 16) ชื่อธนาคารปุ๋ย "กองทุนปุ๋ย แม่ปูนล่าง"
- 17) คติ "แต่สิ่งที่เจ้ามีอยู่แล้วนั้นจงยึดไว้ให้มั่นจนกว่าเราจะมา" วิวรรณ์ 2:25

2.6 ระบบทะเบียนและบัญชีของธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ย

การศึกษาในภาคสนามพบว่า ธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยในโครงการพัฒนาชุมชน เลี้ยงตนเอง ได้มีระบบทะเบียนและบัญชีของกลุ่ม ที่มีความเหมาะสม กล่าวคือ ธนาคารข้าวและธนาคารปุ๋ยได้มีระบบทะเบียนและบัญชีในรูปแบบต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยในการดำเนินงานและการบริหารงานของธนาคารเป็นไปอย่างเรียบร้อย ซึ่งระบบทะเบียนและบัญชีดังกล่าวมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ธนาคารข้าว ระบบทะเบียนที่ประกอบด้วย

1. ใบสมัครเป็นสมาชิกธนาคารข้าวหรือสมาชิกยุงฉาง
2. ทะเบียนคุมข้าว - แสดงรายการปริมาณข้าวเปลือกในธนาคาร
3. ทะเบียนธนาคารข้าว - แสดงรายการลำดับสมาชิก ปริมาณข้าวที่ลงทุน ปริมาณข้าวที่กู้ยืม
4. ทะเบียนการส่งหุ้น - ลงหุ้นข้าว - แสดงลำดับสมาชิก ปริมาณข้าวที่ลงทุนและจำนวนหุ้นที่ถือ

ธนาคารปุ๋ย มีระบบทะเบียนที่ประกอบด้วย

1. ใบสมัครเป็นสมาชิกธนาคารปุ๋ย
2. ทะเบียนธนาคารปุ๋ย - แสดงลำดับสมาชิกการเข้าออกจากสมาชิก
3. ทะเบียนใบยืมปุ๋ย - แสดงชนิดของปุ๋ยที่ยืม จำนวนที่ยืม ราคาต่อหน่วย และจำนวนเงิน
4. ทะเบียนคุมปุ๋ย - แสดงชนิดและปริมาณของปุ๋ยที่อยู่ในธนาคาร ราคาทุนต่อหน่วย ราคาขายต่อหน่วย และราคาขายเป็นเงินสด
5. ใบยืมอุปกรณ์ - เครื่องมือเครื่องใช้ - แสดงลำดับสมาชิกที่ยืม อุปกรณ์ และเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร ค่าเช่า และจำนวนเงินที่ต้องชำระ

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาในภาคสนามพบว่า ระบบทะเบียนและบัญชีของธนาคารข้าวและธนาคารปύย ของแต่ละหมู่บ้านนั้นผู้จัดทำทะเบียนและบัญชี มักมีความไม่ถนัดในการจัดทำระบบทะเบียนและบัญชีดังกล่าว แต่ไม่ถึงกับเป็นปัญหาที่ยุ่งยาก และซับซ้อนก็เป็นที่คาดว่าจะดำเนินการได้ดีมากขึ้น หลังจากที่มีความชำนาญเพิ่มมากขึ้น

2.7 ปัจจัยที่เป็นความสำเร็จและความล้มเหลวของธนาคารข้าวและธนาคารปύย

จากการประเมินกิจกรรมของธนาคารข้าวและธนาคารปύยในภาคสนาม พอที่จะสรุปถึงปัจจัยที่เป็นความสำเร็จและความล้มเหลวของธนาคารข้าวและธนาคารปύยในภาพรวมของหมู่บ้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ธนาคารข้าวและธนาคารปύย จะมีความสำเร็จหรือล้มเหลวนั้นส่วนใหญ่จะขึ้นกับขีดความสามารถของผู้นำหมู่บ้านและคณะกรรมการในการบริหารงานของธนาคาร กล่าวคือหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จนั้น จะมีคณะกรรมการ และหมู่บ้านที่มีประสิทธิภาพเป็นผู้เสียสละ มีความซื่อสัตย์ และติดตามงานอยู่เสมอ

2. สมาชิกของธนาคารข้าวและธนาคารปύย จะมีส่วนร่วมในการดำเนินงานธนาคารข้าวและธนาคารปύยมากน้อยเพียงใด กล่าวคือ สมาชิกมีความสนใจเอาใจใส่ต่อการดำเนินงานทางคณะกรรมการธนาคารข้าวและธนาคารปύยบ้างหรือไม่ และสมาชิกได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการกำหนดราคาของปύยหรือไม่เพียงใด

3. การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่สนามของ โครงการพัฒนาชุมชนเลี้ยงตนเองเป็นไปอย่างสม่ำเสมอหรือไม่ และมีส่วนกระตุ้นการดำเนินงานของธนาคารข้าวและธนาคารปύยมากน้อยเพียงใด รวมทั้งสามารถให้คำชี้แจง ให้คำตอบเมื่อเกิดปัญหาการดำเนินงานของธนาคารข้าวและธนาคารปύยด้วย

4. การปฏิบัติตามกฎระเบียบของธนาคารข้าวและธนาคารปύย ที่สมาชิกและคณะกรรมการได้ร่วมกันกำหนดขึ้นมานั้น ได้รับการเอาใจใส่และปฏิบัติตามน้อยเพียงใด เช่น การกำหนดราคา และ ระยะเวลาการส่งเงินคืน